

INTRODUCCIÓ A JANUSZ KORCZAK (1878-1942)

Ramon ALCOBERRO

El nom autèntic del pediatra, filòsof de l'educació, escriptor i educador humanista Janusz Korczak era Henryk Goldszmit. Havia nascut l'any 1878 (¿potser en 1879?) a Varsòvia en una família de la intel·lectualitat jueva, laica i assimilada a la cultura polonesa. El seu pare, Josef Goldszmit era un advocat prou conegut que li inculcà l'amor per la llengua polonesa (i de fet Korczak mai parlà ni hebreu ni jiddisch). Ell mateix recorda que, de petit, tant el seu pare com la seva mare li posaven llargs dictats però no li corregien les faltes. Sembla que l'ambigüitat a l'hora de fixar la data del seu naixement és conseqüència dels dubtes del seu pare a l'hora de registrar-lo (o no) com a jueu.

Convé recordar que en el moment del seu naixement Polònia formava part de Rússia; dada significativa perquè bona part de les seves idees sobre l'educació infantil només s'entenen quan es té present que al llarg de la seva vida es viu en una situació de segregació i, sobretot, de violència política continua (antisemitisme, país ocupat, dues guerres mundials...). Korczak no és només el teòric que planteja una pedagogia dels drets dels infants, activa i autogestionària, o l'heroic mestre del ghetto de Varsòvia que mor Treblinka per no abandonar els orfes del seu hospici. És sobretot, més enllà de les circumstàncies, un individu obsessionat per la violència i convençut que la infància és el moment específic que defineix en profunditat la vida humana, de manera que educar nens i nenes lliures i responsables és la condició per fer ciutadans adults i segurs d'ells mateixos.

Korczak recomanava «desconfiar de les tres P... Pedants, Polítics i Pedagogs» i no se'l pot considerar estrictament el creador d'un sistema pedagògic (el seu sistema és el de Pestalozzi i Rousseau), ni tampoc convé veure'l exclusivament com un màrtir jueu (tot i que és 'Just entre els Justos' amb monument al Yad Vashem de Jerusalem). Les seves tesis educatives tenen sentit plenament al marge de la seva mort brutal. Era maçó (des de 1925, del ritual 'El dret humà'), no especialment sionista (tot i que visità Palestina mai va pensar a instal·lar-s'hi) i ni inspirà el model educatiu dels kibbutzs, ni cap pla educatiu enlloc del món recull les seves idees. Com sempre passa amb els bons pedagogs, és l'individu (lliurat als infants) i no el mètode, allò que realment funciona.

Als onze anys, un esdeveniment tràgic condicionà la seva vida: el seu pare es va tornar boig i hagué de ser internat en un asil on morí alguns anys més tard. Això li significà perdre la casa on havia nascut i un cert desclassament. Per ajudar la seva mare i acabar el batxillerat, es va posar a fer classes particulars i aquesta situació li donà des de molt aviat una consciència especial sobre la dissort i la malaltia. Corrent pels carrers de Varsòvia, amb amics que en la seva gran majoria eren jueus, sionistes i socialistes, era difícil no fer-se conscient de la misèria material i moral del seu entorn. De tota manera, al seu DIARI DEL GHETTO explica que amb cinc anys ja era molt sensible a temes com el de la segregació i el de la misèria i aquesta sensibilitat malaltissa per les conseqüències de la injustícia l'acompanyà sempre.

És molt coneguda l'anècdota de com, amb cinc anys es feu conscient de la seva condició jueva, el dia que se li va acudir enterrar «*el primer mort al meu voltant*», el seu canari groc: «*Volia posar una creu sobre la seva tomba. La criada m'havia dit que no, perquè era un ocell, é a dir, una cosa ben inferior a un home. Plorar-lo era fins i tot un pecat. Això deia la criada. Però el que em va dir el fill del porter era molt pitjor: el canari era jueu. I jo també. Jo era jueu i ell polonès i catòlic. Ell un dia aniria al paradís; mentre que jo, a condició de portar-li dòcilment sucre robat de casa, podria entrar en una cosa que no era l'infern pròpiament parlant, però que de fet era molt negre. I a mi em feia por el negre. La mort-jueu-l'infern. El negre paradís jueu. N'hi havia per pensar-hi*».

Es llicencia en medicina i mentre paral·lelament treballa de manera gratuïta en barris marginals. L'any 1899 escriu la seva primera obra teatral KTOREDY? ('Per on?') i signa 'Janusz Korczak', que és el nom de l'heroi d'una novel·la històrica d'Ignacy Kraszewski (un novel·lista polonès del segle XIX), però abans ja havia escrit molt i amb altres pseudònims. L'any 1905 es mobilitzat com a metge en la guerra russo-japonesa i en acabar la guerra viatja a Berlín i París per especialitzar-se i esdevé un pediatra de moda entre la bona societat varsoviana, mentre cura gratuïtament els pobres.

Les seves activitats es multipliquen: s'ocupa de biblioteques gratuïtes per a infants, organitza les primeres colònies d'estiu que es feren a Polònia per a nens abandonats jueus i cristians (1908) i és com un d'aquells 'sants laics' del socialisme de l'època. La seva militància política el porta fins i tot a la presó durant una temporada. Una novel·la amb títol significatiu EL NEN DE PIS (1908) el converteix en escriptor famós. En aquella època entra en contacte amb la societat «Ajuda als orfes», que s'ocupa dels nens jueus abandonats a Varsòvia.

L'any 1912 s'obre La Casa dels Orfes (Dom Sierot), una residència modèlica per a orfes, i Korczak va abandonant les seves altres activitats per convertir-se en director, metge i pedagog de la institució. Allí construeix una teoria pedagògica, basada a assumir que l'infant és subjecte de drets i que és capaç d'autogesionar-se. Amb la Primera Guerra mundial, Korczak torna a ser mobilitzat a l'exèrcit rus, passa tres anys a Ucraïna i escriu al front, la seva obra més important COM ESTIMAR UN INFANT (1919) [hi ha trad. catalana, Vic: Eumo], una mena de tractat poètic sobre la infància, que és un dels textos clàssics de l'escola activa. Després de la guerra la seva activitat es reorganitza en un nou centre, que s'anomenà 'Casa Nostra' (Nasz Dom). A 'Casa Nostra' la mainada eren «amos de la casa, treballadors i dirigents alhora» i el nen és considerat «un ser sencer», amb ple respecte a les decisions col·lectives (no a les individuals) del grup-classe, en una didàctica molt centrada en la lectura, l'escriptura i la redacció.

El projecte de Korczak es basa en unes poques centrals: el nen té dret a ser ell mateix (o ella mateixa) i té dret a l'error (cosa que implica renunciar al desig il·lusori de tenir infants perfectes). L'autogestió dels infants és útil perquè els permet aprendre autodisciplina. En aquest sentit Korczak sembla convençut que els s'eduquen mútuament entre ells més que no pas són educats per pares i mestres. La idea que els nens disposen d'una «consistència gramatical» innata li serveix per defensar també que tenen una capacitat innata per resoldre conflictes entre ells sense intervenció dels adults. Reivindicar que «el nen no és tonto, entre els nens el nombre d'imbècils no és més gran que entre els adults» (EL DRET DE L'INFANT AL RESPECTE) avui pot semblar molt ingenu, però només ens ho sembla perquè les idees de Korczak i de gent com ell estan plenament integrades en la pedagogia actual.

La Casa, que acollia uns 200 infants, tenia un tribunal escollit pels nens mateixos per dirimir les diferències, un parlament que promulgava les lleis i un diari mural per explicar el dia a dia de la vida de l'internat. Al mateix temps Korczak codirigeix un altre orfenat per nens catòlics i funda una revista feta pels nens mateixos que apareix, amb un gran tiratge i gran èxit de lectura, com a suplement d'un diari socialista. El diari (mural o imprès) té una importància central en la proposta de Korczak i en la pedagogia activa perquè permet: (1) complir un deure no imposat sinó lliurement triat pels alumnes, (2) planificar el treball, (3) defensar les conviccions de cada alumne davant tota la classe, (4) donar confiança en ells mateixos als més tímids i (5) unir tots els nens de l'escola o de la classe en un projecte comú.

A partir de la dècada de 1920 i fins la 2ª Guerra, Korczak fou professor a la universitat de Varsòvia, fa xerrades a la ràdio entre 1934 i 1936 amb el títol EL QUART D'HORA D'UN METGE VELL (fins que l'ambient antisemita obliga a interrompre-les) i escriu abundantment, novel·les, teatre, llibres per joves, etc. Potser els seus textos més significatius siguin el conte filosòfic EL REI MATIES, el manifest EL DRET DE L'INFANT AL RESPECTE (1929) i els poemes A SOLES AMB DÉU (1922) un llibre d'«oracions per a la gent que no resa», l'obra més personal i, de fet, un dels llibres agnòstics o 'postreligiosos' més significatius del segle passat. Korczak, solter i completament lliurat a la seva tasca pedagògica, fou ja en vida una autèntica llegenda o, si ho preferiu, un sant laic. L'any 1937 se li atorgà el Premi de l'Acadèmia de Literatura Polonesa pel conjunt de la seva obra.

Els anys 1934 i 1936 visita Palestina, però se sentia profundament varsovià: *«Estimo Varsòvia i, arrançat d'aquesta ciutat, en sento devorat per la nostàlgia. Varsòvia em pertany i jo li pertanyo. Diré més: sóc aquesta ciutat. Aquí hi ha instal·lat el meu taller, aquí he tornat sempre, és aquí que tinc totes les meves tombes»*. A més era conscient que la terra tenia un amo i que era inevitable un conflicte amb els àrabs. Al seu DIARI DEL GHETTO, text que va aconseguir escriure en circumstàncies molt difícils i que ens ha restat com a testimoni pòstum, escriu: *«La Jove Palestina (organització sionista) vol posar-se d'acord amb la terra, conscienciosament, laboriosament. Però vindrà un dia que s'haurà d'entendre amb el cel. Altrament seria un malentès, un error.»* Korczak no és de cap manera un sionista; al text esmentat comenta que: *«En llengua polonesa, la pàtria és una noció massa exigent. Li manquen ressonàncies familiars. Un jueu, tan sols, on pot ser al mateix temps un polonès? I potser no la pàtria sinó una casa petita amb un jardí? És que un pagès no estima la seva pàtria?»*

Amb la 2ª Guerra mundial, el 5 d'agost de 1942, quan les tropes alemanyes van anar a buscar els nens al ghetto de Varsòvia, Korczak, tot i que les autoritats li oferien quedar-se, trià voluntàriament acompanyar la mainada i va pujar al tren que els conduïa al camp d'extermini de Treblinka, acompanyat per la seva col·laboradora Stefania Zilczynska i van morir pedagogs i alumnes tots junts. Diuen que els 'seus' 192 nens eren els únics de tota la filera que no ploraven.